

18. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 342, арк. 7.
 19. Российский государственный исторический архив (далі – РГИА), ф. 1488, оп. 4, д. 950.
 20. Вечерський В. Втрачені об'єкти архітектурної спадщини. – К., 2002. – 591 с.
 21. РГИА, ф. 1399, оп. 1, д. 843.

Юрченко С.Б. Гамалеевский монастырь во времена гетмана Ивана Скоропадского

На основании новых архивных документов уточняется датировка некоторых построек Гамалеевского монастыря.

Ключевые слова: церковная архитектура, Гамалеевский монастырь, строительная деятельность Скоропадского.

Yurchenko S.B. Hamaliivskiy monastery in the days of a hetman Ivan Skoropadskiy

Based on new archival documents the dating of some buildings of Hamaliivskiy monastery confirmed

Key words: church architecture, Hamaliivskiy monastery, building activity of Skoropadskiy

08.04.2012 р.

УДК 351.853.09 «1927/1930»:94

Н.М. Дмитренко

**ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ МАСЛОВ:
ПАМ'ЯТКООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ
У 1927-1930 РОКАХ**

Стаття присвячена відомому вченому, директору Прилуцького окружного музею (1927-1930 рр.) В.І. Маслову та його практичній діяльності по організації в окрузі охорони культурної спадщини.

Ключові слова: В.І. Маслов, окружний музей, заповідник, охорона пам'яток.

Ім'я В.І. Маслова добре відомо філологам і значно менше музейникам. У січні 1927 р. його було призначено на посаду директора Прилуцького окружного музею. Незважаючи на нетривалий термін перебування на цій посаді, він зробив значний внесок у розвиток музейної справи та організації регіональної пам'яткоохоронної системи. В умовах становлення українського демократичного суспільства суттєвим стає питання охорони культурної спадщини. Особливого значення набуває наявність напрацьованого досвіду попередників. Отже, актуальність дослідження обумовлюється необхідністю вивчення досвіду на шляху пошуку нових механізмів захисту, збереження та дослідження культурної спадщини.

Діяльність В.І. Маслова в музейній сфері привернула увагу дослідників на початку 90-х рр. ХХ ст. У колективній праці «Репресоване краєзнавство 20-30-х рр.» висвітлено процес перетворення Прилуцького окружного музею у помітний краєзнавчий осередок за часів керівництва В. Маслова,

відзначено його вміння згуртувати навколо музею представників місцевої наукової, педагогічної та творчої інтелігенції [1]. У статті Г. Гайдая схарактеризована роль В. Маслова у створенні активу позаштатних співробітників музею, організації виставок народних майстрів [2]. Студії О. Баранкова наводять стислі відомості про життєвий шлях В. Маслова та його зв'язки з Чернігівщиною [3]. Серія статей племінниці В. Маслова О. Ключко присвячена темі формування його наукових поглядів, аналізу причин обрання на посаду завідувача музею, фотофіксації позамузейних пам'яток. Світлина, зроблені В. Масловим у 20-х рр. ХХ ст., з часом залишились єдиним джерелом, що дозволяє скласти уяву про культові споруди та громадські будівлі Прилуцької округи [4]. Таким чином, попри значний інтерес до особистості В. Маслова, його пам'яткоохоронна діяльність лише фрагментарно відображена у працях фахівців, що і зумовило появу цієї студії.

Початок 20-х рр. ХХ ст. – один із самих складних в історії Прилуцького місцевого музею. Як самостійний культурний заклад повітовий музей Прилуцького існував до 1923 р., коли припинив роботу через складні економічні умови, відсутність керівника (І.Н. Капустянський звільнився у квітні 1920 р., отримавши роботу у Полтаві). Збірка для збереження була передана до педкурсів. Пропозиція НКО УСРР (березень 1925 р.) передати до Полтавського державного музею цінні речі з Сокиринців та Тростянця прискорила організацію Прилуцького окружного музею та передачу до нього збірки Сокиринського музею (3518 експонатів) [5]. Окривконкомом у вересні 1926 р. було виділено окреме приміщення під музей по вул. Леніна, 78 у бувшому будинку Нечволода. У другій половині грудня того ж таки року почалась робота по розгортанню експозиції окружного музею.

Окрінспектура народної освіти відповідально поставилась до пошуків кандидатури на посаду завідувача. Місцеве краєзнавчотовариство відхилило кілька кандидатур, запропонованих окрінспектурою. Зокрема, було відмовлено Василю Дмитровичу Єрмолову – зав. профосвітою в м. Старобільську, та Ніканору Костянтиновичу Дмитруку – заступнику директора Коростеньського окружного музею [6]. Головним аргументом був той факт, що жоден з них не був уродженцем Прилуцького. На цій посаді воліли бачити людину, яка б знала і любила свою малу батьківщину. 1 січня 1927 р. на посаду очільника музею призначили В.І. Маслова [7]. 1 травня того ж таки року Прилуцький окружний музей відчинив двері для відвідувачів.

Справа організації пам'яткоохоронної роботи на Прилуцьчині бере початок в далекому 1919 р. З метою збору та охорони культурно-мистецьких цінностей у жовтні 1919 р. при Прилуцькій повітовій земській управі було створено «Бюро

охорони пам'ятників старовини, мистецтва, культури та природи» [8]. Протягом жовтня-листопада 1919 р. співробітники Бюро складають охоронно-облікові картки на речі музейного значення в будинках Маркевичів, Добротворських, Бодянських, Краснянських [9]. У цей же час на облік беруться старовинні речі, що зберігались у прилуцькій «Просвіті» [10]. Найближчею помічницею І. Капустянського – Ольгою Матвієвською були складені описи речей у Сокиринському палаці Галаганів та Густинському монастирі [11].

Але систематична та масштабна пам'яткоохоронна робота в межах Прилуцької округи розпочалась саме за часів директорства В.І. Маслова. Відбулося шість наукових відряджень до Густинського та Ладанського монастирів. Під час експедиції сфотографовано монастирські будівлі (133 світлини) [12]. У 1927 р. складений перелік охоронних об'єктів Прилуцької округи, до якого увійшли 87 культових споруд, збудованих до 1850 р. з позначенням року будівництва, місцезнаходження та будівельного матеріалу; 7 пам'яток природи та 8 могил видатних діячів Прилуччини [13]. Були складені порайонні відомості про нерухомі позамузейні пам'ятки [14]. З метою збереження церковної старовини у 1927 р. директором музею проведено обстеження закритих молитовних будинків в Тростянці та Сокиринцях Срібнянського району. В Тростянці вилучена порцелянова рама розміром 1 х 2 м, зроблена на виробництві Міклашевського. У Сокиринцях взяті на облік дерев'яні одвірки старої Кустівської церкви часів Єлизавети I та ікона на шкві роботи художника Нерадовського [15]. Розуміючи неможливість збереження архітектурних пам'яток без утримання їх у належному технічному стані, В.І. Маслов за дорученням окрвиконкому у 1929 р. склав доповідну записку до Укрголовнауки «Про відпуск коштів на схоронення та реставрацію пам'яток культури, старовини та мистецтва на Прилуччині». Визначивши найголовніші пам'ятки, автор записки клопоче про виділення дотацій з держбюджету в розмірі 111 тис. крб. [16]. В.І. Масловим було описано стан парків та архітектурних споруд на Прилуччині. Робота супроводжувалась фотофіксацією найбільш цінних об'єктів. А його звіт до Харківської крайової комісії охорони пам'яток мистецтва, культури та природи за 1928-1929 рр. вражає своєю ґрунтовністю та високим професіоналізмом. Він не тільки описує сучасний стан пам'ятки, а й визначає архітектурний стиль будівель, використовує розповіді людей, які пам'ятали, що знаходилося в садибах, але було знищено під час революційних змагань та громадянської війни, дає оцінку панським садибам (зокрема, Сокиринців, Яготина, Безбахівки) як культурно-мистецьким гніздам середини ХІХ ст., які відігравали значну роль в національно-

культурному житті краю. Значна увага в звіті приділена пам'яткам паркового мистецтва, зокрема Тростянецькому дендропарку: «В парку численна дендрологічна збірка, «куток Швейцарії» з горами та озерами створювався протягом 40 років. В українській лісостепній місцевості при сучаснім зменшенні лісної площі гостро стає питання про її поширення і необхідність акліматизації деяких порід, корисних у сільському господарстві, кустарному виробництві та промисловості. ... Враховуючи практичне, наукове і художнє значення Тростянецького парку, Прилуцький окрвиконком на підставі наданих йому окрмузеєм матеріалів, порушив у серпні 1929 року клопотання перед Раднаркомом УСРР про оголошення Тростянця заповідником. Наслідки цього клопотання ще невідомі» [17]. Того ж таки року за поданням музею було порушено клопотання про оголошення заповідником «Шевченківського флігеля» (ампірна будівля, архітектор Мелас) у маєтку Репніних в Яготині з частиною прилеглого до нього парку і озера та асигнування 25000 карбованців на його реставрацію [18]. Музей не тільки пропонував охоронні заходи, але й робив практичні кроки на цьому шляху. На музейні кошти була придбана металева огорожа з метою впорядкування могили Є. Гребінки (х. Мар'янівка), яка перебувала в жахливому стані [19]. Містить звіт інформацію про стан археологічних пам'яток у Березово-Рудкінському, Варвинському, Іваницькому, Прилуцькому, Срібнянському та Турівському районах [20]. Була обстежена садиба Гребінок в хуторі Убіжище, а також могила М.А. Маркевича, українського письменника та історика, у с. Турівці [21].

Відзначаються у звіті факти руйнування та нищення будівель, парків, скульптурних композицій в панських садибах, недбале ставлення до могил видатних земляків. І лише в особистих нотатках, складених під час обстеження округи, відчувається глибокий сум з приводу побаченого. «Могили О.С. Рахманової зрівняли з землею влітку 1929 року, дерев'яна огорожа знята та зкористована для сцени. Рахманова була гарна, допомагала вигодувати селянських дітей. Школа (сільської молоді – Н.Д.) прийшла, розрівняли, побудували літній театр. ... Бюст С.Г. Волконського стояв у залі Безбахівського будинку. Під час заскока Тарашанського червоного загону солдати стріляли в бюст, отбили носа. Далі навчателю Артюхов забрав його до школи. З часу, коли Артюхов помер, бюст валяється в шкільному сараї» [22].

У квітні 1930 р. В.І. Маслов склав документ до Прилуцької окрінспектури народної освіти «Конкретні заходи для здійснення охорони пам'яток матеріальної культури та природи на Прилуччині»:

«А) В галузі збереження пам'яток матеріальної культури:

– через пресу поставити керівників, громадян до відома, які знаходяться під охороною;

– до відома державних установ перелік пам'яток, що знаходяться у віданні цих останніх;

– зобов'язати установи вжити заходів до охорони, а у річні кошториси установ закладати кошти на ремонт та реставрацію пам'яток;

– технічний кошторис складається окремьсьгоспом, зобов'язавши його невідкладно перевести цю роботу за рахунок установ, що відають взятими на облік пам'ятками;

– зайнятись перш за все об'єктами, що перебувають у загрозовому стані: жертвам революції 1905 р. у с. Ольшани, шевченківський флігель у Яготині, могила Є. Гребінки у Мар'янівці, могила М. Маркевича у Турівці, скарбниця у Прилуках, будівлі Густинського монастиря, Сокиринці;

– запропонувати окремьсвідділу та лісництву виділити участки, де знаходяться архітектурні та історичні земляні спорудження з угідь загального сільсько-господарського користування.

Б) В галузі охорони природи:

– виділити з меж загального користування Тростянецький, Сокиринський, Згурівський, Яготинський, Линовицький та Радківський парки, заборонити порубку і розчистку без відома краювої інспектури охорони пам'яток» [23]. До природоохоронних об'єктів входили озеро Великий Супій в Яготині та «Клюквене озеро» з реліктовою флорою біля с. Буди. Деякі з заходів залишаються актуальними до сьогодні.

Таким чином, В.І. Маслов на посаді директора Прилуцького окружного музею налагодив систематичну, масштабну роботу по обліку та збереженню пам'яток історії, старовини та мистецтва. Ним був складений реєстр узятих під охорону культових споруд, пам'яток природи та некрополів, зроблений добірний опис церковних, монастирських споруд, археологічних пам'яток, панських садіб, проведена фотофіксація найбільш цінних об'єктів. В.І. Масловим було запропоновано створення заповідників на території Тростянецького дендропарку та маєтку Репніних в Яготині.

Загалом, положення та висновки даного дослідження можуть бути використані під час написання узагальнюючих праць з історії розвитку музейної справи та створення регіональної пам'яткоохоронної системи, а також у процесі підготовки путівників по Чернігівській області.

Посилання

1. Коваленко О., Ткаченко В. Маслов Василь Іванович // Репресоване краєзнавство 20-30-х рр. – К.: Рідний край, 1991. – С. 345

2. Гайдай Г. Василь Іванович Маслов // Скарбниця української культури: Збірник наукових праць. – Чернігів, 1996. – Вип. 1. – С. 108-112.

3. Баранков О., Баранкова Н. Василь Іванович Маслов та

Чернігівщина // Література і культура Полісся. – Ніжин, 2000. – Вип. 18. – С. 169-171.

4. Клочко О. Чарівний ліхтар. По сторінках сімейного альбому // Прилуки Фортеця. – 2008. – № 1. – С. 20-39; Її ж. Дороги, які нас обирають. Василь Маслов // Прилуки Фортеця. – 2008. – № 2. – С. 6-13.

5. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1567, арк. 1, 1 зв.

6. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1567, арк. 3-4; спр. 1511, арк. 99, 143.

7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 166, оп. 12, т. 2, спр. 4774.

8. ДАЧО, ф. Р-7687, оп. 1, спр. 1, арк. 1.

9. ДАЧО, ф. Р-7687, оп. 1, спр. 1, арк. 97-99.

10. ДАЧО, ф. Р-7687, оп. 1, спр. 2, арк. 69.

11. ДАЧО, ф. Р-5399, оп. 1, спр. 1, арк. 29.

12. Бюлетень Прилуцького окружного музею. Прилуки. – 1929. – № 2 – С. 75.

13. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1567, арк. 136-137.

14. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1626, арк. 7.

15. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1567, арк. 2, 2 зв.

16. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1626, арк. 50, 51, 51 зв., 52, 52 зв.

17. Інститут рукопису НБУ ім В. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. 243, № 1171, арк. 3.

18. Там само, арк. 7.

19. Там само, арк. 9.

20. Там само, арк. 11-14.

21. Бюлетень Прилуцького окружного музею. Прилуки. – 1929. – № 2 – С. 81-82.

22. ІР НБУВ, ф. 243, № 1171, арк. 7.

23. ДАЧО, ф. Р-5492, оп. 1, спр. 1625, арк. 37, 37 зв., 38.

Дмитренко Н.М. Василь Іванович Маслов: деятельность в сфере охраны памятников истории, старины и искусства в 1927-1930 годах

Статья посвящена известному ученому, директору Прилуцкого окружного музея (1927-1930 гг.) В.И. Маслову и его практической работе по организации в округе охраны культурного наследия.

Ключевые слова: В.И. Маслов, окружной музей, заповедник, охрана памятников старины.

Dmitrenko N.M. Vasylii Ivanovich Maslov: activiti in the sphere of the historical and old times monument protection (1927-1930)

The article is devoted to the famous scholar Director of Pryluky district museum (1927-1930) V. I. Maslov and his practical work in organizing the protection of the old times monuments in the district.

Key words: V.I. Maslov, district museum, national park, protection of the old times monument.

23.03.2012 р.